

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN MADDE KULLANIMININ ZARARLARINA İLİŞKİN SAĞLIK EĞİTİM GEREKSİNİMLERİ

The Health Education Needed By The Students Concerning The Detrimental Effects Of Substance

Uzman Hemşire Münevver AKIN

ÖZET

Bu çalışma, hemşirenin sağlık eğitimcisi olarak üstlenmiş olduğu roller doğrultusunda lise öğrencilerinin madde kullanımının zararlarına ilişkin sağlık eğitim gereksinimlerini belirlemek ve sonuçlar doğrultusunda gerçekçi öneriler geliştirmek amacıyla tanımlayıcı araştırma yöntemine göre planlanarak 1995-1996 öğretim yılında gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamıza, İstanbul iline bağlı Bakırköy İlçesi sınırları içinde yer alan üç liseden 980 öğrenci alınmıştır. Araştırma kapsamına alınan okulların öğrencileri basit rastlantısal yöntemle seçilmiştir. Veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Araştırma ile ilgili formlar sınıflara girilerek çalışmanın amacı ve sorular hakkında bilgi verildikten sonra dağıtılmış ve yanıtlandıktan hemen sonra toplanmıştır. Öğrencilere uygulanan veri toplama aracından elde edilen bilgiler bilgisayar yolu ile istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin % 33.7'nin sigara içmeyi denediği ve bunların % 31.2'nin sigara içmeye devam ettiği bulunmuştur. Öğrencilerin % 19.5'inin alkollü içkiyi farklı aralıklarla içtiği ve erkek öğrencilerde alkollü içki içme oranının kız öğrencilerden daha fazla olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin % 2.3'nün sakinleştirici ve yatıştırıcı ilaç, % 3.2'nin esrarı dindikleri belirlenmiştir. Sigara ve alkollü içki içme oranı yakın arkadaşları ve aile üyeleri sigara ve alkollü içki kullanan öğrencilerde artmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Hemşire, sağlık eğitimi, lise öğrencileri, madde kullanımı.

SUMMARY

This study was carried out in 1995-1996 education term in order to determine the health education needed by the students concerning the detrimental effects of narcotic-stimulant substance use and to propose realistic precautions according to these results, with regard to the role of the nurse as health educator.

Nine hundred eighty (980) students from 3 high schools located in Bakırköy, Istanbul participated in this study. Simple randomization was used for student, selection. The data were collected using a questionnaire sheet. The sheets were distributed after the students were informed about the

questionnaire and the items and were immediately collected after they were answered.

It was found that 33.7% of the students have tried cigarette smoking and 31.2% of these continued smoking. The study revealed that 19.5% of the participants used alcoholic beverages in various intervals and the rate of alcohol use was higher in male students. Approximately 2.3% of the students reported to have tried sedative and tranquilizing drugs and 3.2% have tried cannabis use.

The rate of smoking and alcohol use was higher in those students whose close friends and family members smoked and used alcohol.

Key Words : *Nurse, the health education, secondary school students, substance abuse.*

GİRİŞ

Küreselleşen dünyamızda bir insanlık ve sağlık sorunu haline gelen çeşitli maddelerle mücadele etmeye yönelik uluslar arası düzeyde ve yaptırım gücü olan ortak çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. ^(2,4)

Çeşitli maddelere başlama yaşının genellikle gençlik yılları içinde yer alması, bu sorunun aynı zamanda bir gençlik çağı sorunu olarak ele alınmasını gerektirmektedir. ^(2,4,5)

Uygar yaşam kapsamı içinde eğitimin temel amacı birey ve toplumların çağdaş refah ölçütlerine ulaştırılmasıdır. Günümüz hemşireliğinin temel rollerinden biri olan eğitici rolünün amacı ise; birey, aile ve topluma sağlıklarını geliştirecek, koruyacak bilgi, tutum ve davranışları gereksinmelerine uygun ve planlı bir şekilde kazandırmaktır. Sağlıklı yaşam biçimi geliştirmeye yönelik her türlü girişimin temeli sağlık eğitimidir. Sağlık eğitimi bireylerin kişisel, ailesel ve toplumsal iyiliklerine yönelik olumlu davranışlarını, yeterliliklerini geliştiren ve onların doğru kararlar alınmasını destekleyen etkinliklerini, entellektüel, psikolojik, sosyal boyutları içine alan bütüncül bir süreçtir. Hemşire bu süreç içinde anahtar nitelikte bir konuma sahiptir. ^(1,2,3)

YÖNTEM

Araştırmamız, tanımlayıcı araştırma yöntemi doğrultusunda 1995-1996 öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırma evrenini İstanbul iline bağlı Bakırköy ilçesi sınırları içinde yer alan 3 liseden 980 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma kapsamına alınan okulların öğrencileri basit rastlantısal yöntemle seçilmiştir. Bulgular yüzdeleme, değişkenler arasındaki ilişkiler chi-square (x^2) yöntemiyle değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 15.11 ± 0.36 olup %43.6'sı (427 ögr) erkek, %56.3'ünün (552 ögr) kız olduğu saptanmıştır .

Öğrencilerin %33.7'si (330 ögr) sigara içmeyi denemiş ve bunların %31.2'si sigara içmeye devam etmiştir ve öğrencilerin %19.5'inin (191 ögr) alkollü içki içtiklerini, %2.3'ünün yatıştırıcı ve sakinleşici ilaç ve %3.2'sinin esrarı denedikleri saptanmıştır. Öğrencilerin sigara ve alkollü içkileri ilk kez deneme nedenleri; merak, özentisi, kutlama ve özel toplantılar, ikram, çevreye uyumdur. Öğrencilerin sigara ve alkollü içki içmeleri bize, gençlik dönemindeki bedensel, ruhsal değişimler,

özdeşim örnekleri, arkadaşların etkisi, kabul görme, okul ve arkadaş çevresindeki sorunlarla başa çıkmada uygun yolları kullanamadıklarını düşündürmektedir.

Öğrencilerin sigara ve alkollü içki içmesinde yakın arkadaşların sigara ve alkollü içki içmesi etkili olmaktadır. Öğrencinin sigara içmesi ile yakın arkadaşın sigara içmesi (χ^2 : 72.60; $p<0.001$), alkollü içki içmeleri (χ^2 : 152.19; $p<0.001$) arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Öğrencilerin sigara ve alkollü içki içmelerinde arkadaş grupları içinde kabul görme, kendini kanıtlama isteği, paylaşılan ortamlar teşvik edici olabilmektedir. Aile üyelerinin sigara içmesi ile öğrencinin sigara içmesi (χ^2 : 269.9; $p<0.001$), alkollü içki içmeleri ile öğrencinin alkollü içki içmesi (χ^2 : 78.92; $p<0.001$) arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Öğrencilerin sigara ve alkollü içki içmesinde, aile bireylerinden birini model olarak bu maddeleri içmeyi öğrenme ve sürdürmesi, özentî, merak gibi nedenler etkili olabilmektedir.

Öğrencilere çeşitli maddelerin çağrıştırdığı kavramlar sorulduğunda %55.4'ü ölüm, %31.2'si toplumsal sorun, %29.6'sı merak, %22.2'si kaçış, %21.6'sı başka bir dünya, %21.6'sı gençlik demişlerdir. Maddelere genel yaklaşımın ölüm ve toplumsal sorun olarak görülmesi öğrencilerin konunun bu boyutları ile doğru fikirlere sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Öğrencilere Çeşitli Maddelerin Çağrıştırdığı Kavramlar (*), (n:980)

	Sayı	%
Kaçış	218	22.2
Şiddet	98	10
Merak	290	29.6
Kazalar	61	6.2
Heyecan	85	8.7
Başka bir dünya	212	21.6
Moda	21	2.1
Gençlik	153	15.6
Toplumsal sorun	306	31.2
Kendini kanıtlama	211	21.5
Ölüm	543	55.4
Diğer	28	2.9

(*) Öğrenciler birden fazla yanıt vermişlerdir.

Öğrencilerin, %68.7'nin (673 ögr) 15-18 yaş grubu, %11.8'inin (116 ögr) 11-14 yaş grubu, %9.4'ünün (92 ögr) 7-10 yaş grubunu risk altında gördükleri belirlenmiştir. Kaynaklar dünyada

olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda madde kullanım yaşının aşağıya doğru indiğini göstermektedir. Ancak öğrencilerin bu yaklaşımla çelişir biçimde %89.6'sı kendilerini madde kullanımının tehdidi altında görmemektedir. Bu bakış, gençlik çağının özellikleri kadar maddeler hakkında yeterli eğitimin verilmemesine bağlanmıştır

Tablo 2: Öğrencilere Göre Toplumdaki Madde Kullanımında Riskli Yaş Grubu Dağılımı (n:980)

	Sayı	%
7-10 yaş	92	9.4
11-14 yaş	116	11.8
15-18 yaş	673	68.7
19-20 yaş	79	8.1
21 yaş ve üzeri	14	1.4
Yanıtız	6	6

Öğrencilerin %65'i (637 ögr) eğitim / bilgi eksikliğini, %43.4'ü (425 ögr) değişen aile yapısını, %18.1'i (177 ögr) değişen sosyal / kültürel değerleri ve %16'sı (157 ögr) hızlı şehirleşme / göçleri madde kullanımının yaygınlaşmasının nedenleri olarak görmektedir. Bu bulgular öğrencilerin bu konu ile ilgili etkenlere gerçekçi yaklaştıklarını göstermektedir.

Tablo 3: Öğrencilere Göre Çeşitli Maddelerin Yaygınlaşmasını Etkileyen Nedenlerin Dağılımı (*), (n:980)

	Sayı	%
Hızlı şehirleşme/göçler	157	16
Eğitim/bilgi eksikliği	637	65
Değişen sosyal/kültürel değerler	177	18.1
Kitle iletişim araçları	60	6.1
Değişen aile yapısı	425	43.4
Yasalar	59	6.0
Diğer	45	4.6

(*) Öğrenciler birden fazla yanıt vermişlerdir.

Araştırmamızda öğrencilerin %41.8'nin (410 ögr) aile, %24.8'inin (243 ögr) öğretmen, %34.7'sinin (340 ögr) bağımlılar, %43.4'ünün (425 ögr) radyo-televizyon, %25.3'ünün (248 ögr) kitap-broşür, %33.9'unun (332 ögr) ilgili dernek / kuruluşlar yolu ile çeşitli maddeler hakkında

bilgi edinmek istedikleri belirlenmiştir. Ailelerin bilinç açısından sağlıklı yaşam davranışlarına sahip olmaları, çocukları için olumlu örnek oluşturmaları önemlidir. Madde bağımlısı duruma gelmiş kişilerden bilgi edinmek istemeleri, bu kişilere duydukları merak kadar böylesi bir öğrenim yaşantısının caydırıcı olacağını düşündürmektedir. Öğrencilerin çoğunluğu boş zamanlarını radyo-televizyon dinleyerek / izleyerek değerlendirmektedir. Bu kitle iletişim araçlarının eğitici yayınları ve kısa mesajların, öğrencilerin de içinde yer aldığı dernek/kuruluş çalışmalarının yararlı olacağı düşünülmüştür

Tablo 4: Öğrencilerin Çeşitli Maddeler Hakkında Bilgi Edinmek İstedikleri Bireyler ve Eğitim Kaynaklarının Dağılımı (*), (n:980)

	Sayı	%
Aile	410	41.8
Öğretmen	243	24.8
Hekim	241	24.6
Hemşire	40	4.1
Arkadaş	100	10.2
Bağımlılar	340	34.7
Dizi konferanslar	239	24.4
Kitap-broşür	248	25.3
Yazılı basın	169	17.2
Radyo-TV	425	43.4
İlgili dernek/kuruluş	332	33.9
Küme çalışmaları	167	17.0

(*) Öğrenciler birden fazla yanıt vermişlerdir

Öğrencilerin %90.6'sının (888 ögr) maddelerin kullanılmasının dünyada ve ülkemizde toplumsal açıdan önemli bir sağlık sorunu oluşturduğunu ve %80.5'inin (789 ögr) maddelerin oluşturduğu sorunların giderilmesinde toplum bilincinin gelişmesini önemli bir güç olarak gördükleri belirlenmiştir.

Öğrencilerin %85.9'u (842 ögr) çeşitli maddelerin zararları ve korunma yollarının eğitim politikaları / programları içinde yer almasını istediklerini belirtmişlerdir. Yine öğrencilerin %59.8'inin madde kullanımına yönelik kampanyalarda aktif rol almak / sorumluluk üstlenmek istedikleri saptanmıştır. Bu sonuç potansiyel bir güç oluşturabilecek öğrencilerin gerekli sağlık eğitiminden sonra bu tür kampanyalarda yararlı olabileceklerini düşündürmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Öğrencilerin %33.7'si sigara içmeyi denedikleri ve bunların %31.2'si sigara içmeye devam ettikleri, yine öğrencilerin %19.5'inin alkollü içki içtiklerini, %2.3'ünün yatıştırıcı ve sakinleştirici ilaç, %3.2'sinin esrarı denedikleri saptanmıştır.
- Öğrencilere çeşitli maddelerin çağrıştırdığı kavramlar sorulduğunda %55.4'ü ölüm, %31.2'si toplumsal sorun, %29.6'sı merak, %22.2'si kaçış, %21.6'sı başka bir dünya, %21.6'sı gençlik olarak cevaplamışlardır.
- Öğrencilerin %68.7'sine göre toplumdaki madde kullanımında riskli yaş grubu 15-18 yaş olarak belirlenmiştir.
- Öğrencilerin %65'i eğitim / bilgi eksikliğini, %43.4'ü değişen aile yapısını madde kullanımının yaygınlaşmasının nedenleri olarak görmektedir.
- Öğrencilerin %41.8'nin aile, %24.8'nin öğretmen, %34.7'sinin bağımlılar, %43.4' nün radyo-televizyon, %25.3'ünün kitap-broşür, %33.0'unun ilgili dernek / kuruluşlar yolu ile çeşitli maddeler hakkında bilgi edinmek istedikleri belirlenmiştir.
- Öğrencilerin %85.9'unun çeşitli maddelerin zararları ve korunma yollarının eğitim politikaları / programları içinde yer almasını istedikleri saptanmıştır.
- Hemşirenin sağlık eğitimcisi olarak üstlenmiş olduğu roller doğrultusunda lise öğrencilerinin madde kullanımının zararlarına ilişkin sağlık eğitim gereksinimlerine yönelik öneriler aşağıda sunulmuştur:

Sağlık Politikaları Açısından

- İlgili yasal düzenlemelerin yapılması kısa ve uzun vadeli planlamalar içinde kararlılıkla uygulamaya geçilmesinde Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sağlık , İçişleri ve ilgili diğer bakanlıklar, sektörler eş güdüm içinde çalışmalıdır.
- Sigara ve alkollü içkilerden alınan vergiler artırılarak ilgili çalışmalar için ayrılacak fona aktarılmalı, eğitim amacı için kullanılmalıdır.
- Ulusal Uyuşturucu-Uyarıcı Maddeleri Önleme Enstitüsü kurulmalı ve uyuşturucu-uyarıcı maddelerin önlenmesinde kararlı ve çağdaş kapsamlı çalışmalar, araştırmalar yapılması desteklenmeli, elde edilen sonuçlar ilgili politikalar ve uygulamalarda dikkate alınmalıdır

Eğitim Kurumları Açısından

- Hazırlanmış olan politikaların toplum tarafından benimsenmesi için dikkatle planlanmış eğitim kampanyaları düzenlenmeli, özellikle risk altında olanların yaşamlarında değişiklik sağlamaya yönelik etkinliklere odaklanmalıdır.
- Sigara, alkol, uyuşturucu-uyarıcı maddelerin kullanımı gibi sağlığa zararlı davranışların nlenmesine ilişkin bilgiler eğitimin tüm aşamalarında yer almalı, verilecek eğitim öğrencileri tüm boyutları ve yeteneklerini geliştirici şekilde planlanmalı ve uygulanmalıdır.
- Çeşitli maddelerin kullanımı gibi sağlığa zararlı davranışların önlenmesinde okul, aileler, öğrenciler, sağlık kuruluşları, sivil toplum örgütleri, ilgili sektörler iř birliği ve eş güdüm içinde olmalıdır.
- Çeşitli maddelerin zararları, koruma yolları, önlenmesi gibi bilgileri kapsayan buroşrler, kitapçıklar hazırlanarak ülke genelinde tüm öğrencilere ulaştırılması için devletin çeşitli organları, ilgili dernek, kuruluşlar, niversiteler tarafından desteklenmelidir.

Hemşire Açısından

- Hemşirelik lisans eğitiminde öğrencilerin toplumun sağlık gereksinimini karşılayan birer sağlık eğitimsi olmaları gerektiği dikkate alınmalı, eğitim programları bu doğrultuda düzenlenmelidir.
- Hemşireler için uygulanacak olan hizmet içi eğitim programlarında srekliplik sağlanmalı, bu sorunlara yönelik rolleri vurgulanmalı, ilgili eğitim gereksinimleri karşılanmalıdır.
- Eğitim kurumlarında hemşire kadrosunun etkin bir şekilde yer alması desteklenmelidir.
- Hemşireler, konuya yönelik danışmanlık merkezleri ve bilgilendirme hatları içinde görev üstlenmelidir.

KAYNAKLAR

1. Bullough,B., Bullough,V.; Nursing in The Community. The C.V.Mosby Company, St.Louis, 1990 :83-87.
2. Buzlu,S.; Hemşirelik ğrencilerinde Madde Kullanım Yaygınlığı ve Nedenlerinin Eşdeğer Eğitim Gören Diğer ğrencilerle Kıyaslamalı Olarak Araştırılması. Doktora Tezi, Istanbul, (1995).
3. Talashek,L.M., Ed,D., Grace,M.; The Substance Abuse Pandemic: Determinants to Guide Interventions. Public Health Nursing, 11:2, 1994: 131-137.
4. Yazman,M..; Lise Gençliğinin Psikoaktif Maddelere Bakışı ve Kullanım Oranlarının Türkiye-Istanbul rneği İle İncelenmesi. Uzmanlık Tezi, Istanbul, (1994).
5. _____: 2001. Ulusal Sağlık Politikası, T.C.Sağlık Bakanlığı, Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Ankara, (1993).